

21.6.2011

Dnro 4513/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJAN KÄÄNTÄMINEN VIERAALLE KIELELLE

1 KIRJOITUKSENNE

Pyysitte kirjeessänne eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Keskusrikospoliisin menettelyä esitutkintapöytäkirjan kääntämistä koskevassa asiassa.

Kerroitte avustavanne ulkomaalaista Espanjassa pysyvästi asuvaa henkilöä esitutkinnassa ja tulevassa oikeudenkäynnissä. Asiakkaanne oli ilmoittanut äidinkielekseen englannin, ja hänellä oli ollut esitutkinnassa ja vangitsemisoikeudenkäynnissä englanninkielen tulkki.

Olitte saanut tiedoksenne asiakastanne koskeneen esitutkintapöytäkirjan ja pyynnön antaa loppulausunto. Olitte pyytänyt Keskusrikospoliisia järjestämään asiakkaanne käyttöön koko esitutkinta-aineistosta virallisen englanninkielisen käännöksen. Teille oli kuitenkin ilmoitettu, että käännöstä ei toimiteta.

Käsityksenne mukaan asiakkaanne oikeusturva vaarantuu suuresti, jos hänellä ei ole tilaisuutta ennen esitutkinnan loppulausunnon antamista tutustua koko esitutkinta-aineistoon ymmärtämällä kielellä. Pyysitte oikeusasiamiestä selvittämään, onko asiakkaallanne oikeus saada pyydetty virallinen käännös englannin kielelle koko esitutkinta-aineistosta.

2 SELVITYS

Kirjoituksenne johdosta hankittiin Keskusrikospoliisin esikunnan 23.3.2010 päivätty lausunto (SAL 25/10), Keskusrikospoliisin tutkintaosaston 22.3.2010 päivätty lausunto ja rikoskomisario Heino Kososen 11.3.2010 päivätty selvitys, joista ohessa jäljennökset tiedoksenne.

Lisäksi Keskusrikospoliisi on toimittanut tiedoksi eduskunnan lakivaliokunnalle 13.4.2010 antamansa lausunnon dnro 431/51/10 ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä.

Käytettävissäni ovat myös olleet valtioneuvoston kirjelmä U 5/2010 vp eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä), kyseinen direktiiviluonnos (16801/09 DROIPEN 164 COPEN 238), edellä mainittuihin asiakirjoihin liittyvä oikeusministeriön muistio (EU/2009/1066), oikeusministeriön laatima edellä mainittua valtioneuvoston kirjelmää täydentävä selvitys (OM2010-00078) mukaan lukien komission uusi direktiiviehdotus (KOM(2010) 82 lopullinen), lakivaliokunnan asiasta suurelle valiokunnalle antama lausunto (LaVL 5/2010 vp) ja suuren valiokunnan pöytäkirja 29.10.2010 pidetystä koko-

uksesta (valiokunnan kokous 49/2010 vp) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (EUVL L 280/1, 26.10.2010).

3

RATKAISU

3.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Tapahtuma-aikana voimassa ollut keskeinen sääntely

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 a kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä ja 3 e kohdan mukaan oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

Suomen perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Saman pykälän 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla.

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on muun muassa oikeus saada asiansa käsittelyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Saman pykälän 2 momentin mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Kielellisiä oikeuksia koskeva yleinen sääntely sisältyy kielilakiin, jonka 4 §:n 4 kohdan mukaan tämän lain lisäksi erityislainsäädännössä säädetään muun ohella esitutkinnassa käytettävästä kielestä.

Esitutkintalain – sellaisena kuin se on ollut voimassa esillä olevana ajankohtana – 37 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalla on esitutkinnassa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sen mukaan kuin kielilain 10 ja 18 §:ssä säädetään.

Kielilain 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Kielilain 18 §:n 1 momentin mukaan jos jollakulla on lain mukaan oikeus käyttää omaa kieltään, mutta viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on toinen, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta tai jollei 2 momentista muuta johdu. Kyseisen 2 momentin mukaan asianosainen, joka riita-asioissa ja hakemusasioissa haluaa tulkkausta, on huolehdittava tulkkauksesta itse ja omalla kustannuksellaan, jollei tuomioistuin asian laadun huomioon ottaen toisin päättä.

Esitutkintalain 37 §:n 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Säännöksen perusteluiden mukaan säännös varmistaa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan mukaisen vaatimuksen täyttymisen eli sen, että ri-

koksesta epäillyllä on oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu viranomaisessa käytettävää kieltä (HE 92/2002 vp, s. 114).

Esitutkintalain 39 §:n 1 momentin mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Muistakin esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Säännöksen perusteluiden mukaan kuulusteltavan käyttämällä kielellä tarkoitetaan joko kuulusteltavan omaa kieltä, jos hän on tätä kuulustelussa käyttänyt, tai kuulusteltavan valitsemaa kieltä, jos hän on kuulustelussa halunnut käyttää muuta kuin omaa kieltään. Jos esitutkinnassa on erikielisiä kuultavia, on jokaisen kuultavan kuulustelupöytäkirja hallituksen esityksen mukaan laadittava hänen käyttämällään kielellä. Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että kuulustelupöytäkirjat otetaan esitutkintalain 40 §:n mukaiseen esitutkintapöytäkirjaan alkuperäiskielellä riippumatta esitutkintapöytäkirjan kielestä. Vieraskielisiä kuulustelupöytäkirjoja lukuun ottamatta esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä. Esitutkintapöytäkirjaan kuuluvat erikieliset kuulustelupöytäkirjat on hallituksen esityksen mukaan kuitenkin kielilain 20 §:n mukaisesti käännettävä asianosaiselle niiltä osin kuin asianosaisen oikeusturva sitä vaatii ennen kuin hän antaa esitutkintalain 42 §:n mukaisen lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta (HE 92/2002 vp, s. 114).

Esitutkintalain 40 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja, jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.

Esitutkintalainsäädännön uudistaminen

Esitutkintalainsäädännön uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp, s. 52–55) todetaan muun muassa, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan asettama oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus koskee myös esitutkintaa. Edelleen todetaan, että lähtökohtana on, että tulkkaus pitää puheen kääntämisen lisäksi sisällään sen, että kuulusteltava esitutkinnassa ja erityisesti kuulustelussa saa riittävässä määrin selon hänelle vieraalla kielellä laadituista asiaan vaikuttavista esitutkinta-aineistossa olevista asiakirjoista. Näin tulkkausta hyödynnetään hallituksen esityksen mukaan esitutkinnassa myös nykyisin, mikä käytännössä vähentää tarvetta asiakirjojen kääntämiseen.

Edelleen todetaan, että jo nykyisin esitutkinnassa myös jossain määrin käännetään asian käsittelyn kannalta merkityksellisiä asiakirjoja tai niiden osia. Merkittävä osa poliisin toimintaan liittyvästä käännöstyöstä ei kuitenkaan hallituksen esityksen mukaan koske esitutkintaa vaan kansainvälisiä oikeusapupyynnöitä ja turvapaikkatutkintaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muun muassa ratkaisussaan *Hermi v. Italia* 18.10.2006 esittänyt tulkkausta ja kääntämistä koskevia yleisiä näkökohtia.

EIT totesi muun muassa, että EIS 6 artiklan 3 a)-kohdan mukaan syytetyllä oli oikeus saada viipymättä tieto hänen ymmärtämällään kielellä syytteen sisällöstä ja perusteesta. Vaikka tuossa kohdassa ei

ollut määrätty, että tieto tulisi antaa kirjallisesti, siinä oli kuitenkin tuotu esille tarve kiinnittää erityistä huomiota syytteen tiedoksiantoon vastaajalle.

EIS 6 artiklan 3 e)-kohdan mukaan syytetyllä oli oikeus maksuttomaan tulkkaukseen. Tämä ei EIT:n mukaan koskenut pelkästään oikeudessa annettuja suullisia lausumia vaan sääntö soveltui myös kirjalliseen aineistoon ja esitutkintaan. Tuo kohta ei kuitenkaan edellyttänyt kaikkien kirjallisten todisteiden tai virallisten asiakirjojen kirjallista kääntämistä. Säännössä puhuttiin tulkista eikä kääntäjästä. Tämä viittasi EIT:n mukaan siihen, että suullinen tulkin apu oli EIS:n kannalta riittävää. Tulkkauksen tuli kuitenkin olla sellaista, että vastaaja sai tiedon jutusta ja kykeni puolustautumaan erityisesti esittämällä tapahtumista oman kertomuksen.

Viranomaisten tuon kohdan mukainen velvollisuus ei rajoittunut tulkin määräämiseen vaan saattoi aiheen ilmaantuessa ulottua myös tiettyyn jälkikäteiseen valvontaan tulkkauksen asianmukaisuuden suhteen. EIT oli oikeuskäytännössään katsonut, että vastaajan kielitaidot olivat olennaisia sanotun 3 e)-kohdan soveltamisen kohdalta ja tällöin oli myös tutkittava asianomaisen rikoksen laatua ja hänelle toimitettuja tiedoksiantoja sen arvioimiseksi, olivatko ne niin vaikeaselkoisia, että ne edellyttivät tuomioistuinkielen tarkkaa ymmärtämistä. Tuomioistuimet olivat EIT:n mukaan viime kädessä vastuussa käännösten tai tulkkausten puuttumisesta.

Tulkkausta ja kääntämistä koskeva Euroopan unionin sääntely

Tulkkaukset ja kääntäminen ovat olleet esillä Euroopan unionin piirissä kolmentoista jäsenmaan tehtyä 11.12.2009 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Direktiiviehdotuksen 3 artiklassa oli säännökset keskeisten asiakirjojen kääntämisestä. Artiklan mukaan epäillyllä tai syytetyllä, joka ei ymmärrä rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä, olisi oikeus saada käännös äidinkielelleen tai muulle ymmärtämälleen kielelle kaikista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta keskeisistä asiakirjoista tai vähintään tällaisten asiakirjojen tärkeistä kohdista. Toimivaltaiset viranomaiset päättäisivät, mitä nuo käännettävät asiakirjat olisivat. Keskeisiin asiakirjoihin kuuluisivat artiklaehdotuksen mukaan ainakin vapaudenmenetystä koskeva päätös, syyte ja tuomio.

Oikeusministeriön tätä luonnosta koskevassa muistiossa on yhteenvetona todettu, että voimassa oleva lainsäädäntö täyttää suurelta osin direktiiviehdotuksen vaatimukset oikeutta tulkkaukseen ja käännöksiin sekä niiden maksuttomuutta koskevien säännösten osalta. Tuomion tai päätöksen kääntämistä lukuun ottamatta lainsäädännössä ei kuitenkaan ole nimenomaisia säännöksiä rikosoikeudellisessa menettelyssä käännettävistä asiakirjoista.

Komission uutta direktiiviehdotusta koskeneessa ns. raportin mietintöluonnoksessa ehdotettiin käännösten osalta käännettävien asiakirjojen luetteloa täydennettäväksi muun muassa olennaisella todistusaineistolla. Myös komission ehdotuksen mukaan olennainen todistusaineisto tulisi kääntää.

Edellä todetun asian käsittely raukesi eduskunnan suuressa valiokunnassa.

Sittemmin 20.10.2010 on annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (2010/64/EU). Direktiivin johdannossa todetaan muun muassa seuraavaa.

Johdannon 14 kohdassa todetaan, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa, siten kuin sitä on tulkittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, määrätään niiden henkilöi-

den oikeudesta tulkkaukseen, ja käännöksiin, jotka eivät puhu tai ymmärrä oikeudenkäynnissä käytettävää kieltä. Direktiivin tarkoitus on helpottaa tämän oikeuden soveltamista käytännössä.

Tämän direktiivin mukaiset tulkkaukset ja käännökset olisi tarjottava epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden äidinkielellä tai jollakin muulla kielellä, jota he puhuvat tai ymmärtävät, jotta he kykenevät käyttämään täysimääräisesti oikeuttaan puolustukseen ja jotta turvataan menettelyn oikeudenmukaisuus.

Direktiivi ei estä jäsenvaltioita laajentamasta direktiivissä säädettyjä oikeuksia korkeatasoisemman suojan tarjoamiseksi myös tilanteissa, joita ei direktiivissä suoraan käsitellä (32 kohta). Direktiivin säännöksiä, jotka vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tai perusoikeuskirjassa taattuja oikeuksia, olisi tulkittava ja ne olisi pantava täytäntöön johdonmukaisesti näiden oikeuksien kanssa, siten kuin niitä tulkitaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimen asiaankuuluvassa oikeuskäytännössä (33 kohta).

Direktiivin 1 artiklan 2 kappaleen mukaan direktiivissä tarkoitettua oikeutta sovelletaan henkilöihin siitä lähtien, kun jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat antaneet heille virallisella ilmoituksella tai muulla tavoin tiedon siitä, että heitä epäillään tai syytetään rikoksesta, siihen saakka, kun menettely on saatettu päätökseen, mikä tarkoittaa sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, ovatko he syyllistyneet rikokseen, tarvittaessa tuomitseminen ja mahdollinen muutoksenhaun ratkaiseminen mukaan lukien.

Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka eivät ymmärrä kyseessä olevassa rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä, toimitetaan kohtuullisessa ajassa kaikkien sellaisten asiakirjojen kirjallinen käänнос, jotka ovat keskeisiä sen varmistamisen kannalta, että he kykenevät käyttämään oikeuttaan puolustukseen ja että menettelyn oikeudenmukaisuus turvataan.

Keskeisiin asiakirjoihin kuuluvat 2 kohdan mukaan mahdolliset henkilön vapaudenmenetystä koskevat päätökset, syytteet ja tuomiot.

Toimivaltaisten viranomaisten on 3 kohdan mukaan kussakin yksittäistapauksessa päätettävä, onko jokin muu asiakirja keskeinen. Epäilty tai syytetty henkilöt tai heidän oikeusavustajansa voivat esittää tätä koskevan perustellun pyynnön.

Jäsenvaltioiden on 5 kohdan mukaan varmistettava, että epäillyillä tai syytetyillä henkilöillä on kansallisen lainsäädännön menettelyjen mukaisesti oikeus riitauttaa ratkaisu, jonka mukaan asiakirjojen tai niiden kohtien käännöksiä ei tarvita, ja, jos käännöksiä on tarjottu, mahdollisuus valittaa siitä, että käännösten laatu ei ole riittävä menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi.

Jäsenvaltioiden on 9 artiklan 1 kohdan mukaan saatettava direktiivi kansallisesti voimaan viimeistään 27.10.2013.

3.2

Kannanotto

Saamastani selvityksestä ilmenee, että alustavassa puhuttelussa, kuulusteluissa ja vangitsemisoikeudenkäynneissä puhuttuna kielenä on käytetty englantia. Puhutteluja lukuun ottamatta paikalla on ollut tulkki tai keskustelu on tulkattu puhelimen välityksellä. Vangitsemisvaatimukset, kuulustelut, vangitsemisesta tehdyt kantelut, esitutkintapöytäkirja sekä esitutkintaan liittyvät liitteet on laadittu suomen

kielellä. Muutamat liitteet ovat olleet englanninkielisiä. Myös Te kerroitte, että asiakkaallanne oli ollut esitutkinnassa ja vangitsemisoikeudenkäynneissä englannin kielen tulkki.

Edellä kerrotun ja asiaa koskevan sääntelyn perusteella asiassa ei siten ole tarpeen lähemmin arvioida muuta kysymystä kuin oikeutta esitutkintapöytäkirjan vieraskieliseen käännökseen.

Kielellisistä oikeuksista esitutkinnassa on esillä olevan tapauksen ajankohtana säädetty ensinnäkin siten, että kielilaisissa on viittaussäännös esitutkintalakiin. Tässä laissa on puolestaan eräitä omia kielisäännöksiään, eräiltä osin taas viittaussäännös takaisin kielilakiin. Näissä esitutkintaa koskevissa kielisäännöksissä ei erikseen ole otettu kantaa esitutkintapöytäkirjan kääntämiseen. Koska kielilaki on kaikkea viranomaistoimintaa sääntelevä yleislaki, kielilain 20 § oikeudesta toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen koskee myös esitutkintapöytäkirjoja (ks. myös HE 92/2002 vp, s. 83). Mainitun pykälän 1 momentin mukaan jos haastehakemus, tuomio, päätös, pöytäkirja tai muu asiakirja on laadittu toisella kuin asianosaisen kielellä, valtion viranomaisen on annettava asianosaiselle pyynnöstä maksuton virallinen käännös näistä asiakirjoista siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan.

Koska kielilaki koskee oikeutta käyttää suomea tai ruotsia viranomaisissa, myös lain 20 §:n mukainen kääntämisvelvollisuus koskee vain kansalliskieliä, eli joko suomea tai ruotsia.

Totean myös, että nyt esillä olevassa asiassa ei tule sovellettavaksi kielilain 22 § toimituskirjan ja muun asiakirjan antamisesta vieraalla kielellä. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan Suomen viranomaisen ulkomaille tai ulkomaalaiselle annettava taikka maan ulkopuolella käytettäväksi aiottu toimituskirja tai muu asiakirja voidaan antaa muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä. Tämän pykälän nojalla annettu toimituskirja tai muu asiakirja on alkuperäinen vieraalla kielellä eikä kyseessä siten ole käännös (HE 92/2002 vp, s. 86). Sitä paitsi säännös jättää sijaa viranomaisen tarkoituksenmukaisuusharkinnalle, eikä tämän säännöksen nojalla kenelläkään käsitykseni mukaan ole oikeutta vaatia asiakirjaa alkuperäisenä vieraalla kielellä.

Vielä katson aiheelliseksi todeta esitutkintalain 39 §:n soveltamisesta seuraavan. Säännöstä sanamuodon mukaisesti luettaessa voidaan päätyä sellaiseen tulkintaan, että kuulustelupöytäkirja olisi laadittava kuulusteltavan käyttämällä kielellä riippumatta siitä, mikä kieli on kyseessä. Katson kuitenkin, että kyseistä säännöstä sovellettaessa on otettava huomioon esitutkintalain 37 §, jossa säädetään kuulusteltavan oikeudesta käyttää joko suomea tai ruotsia. Tästä seuraa, että myös kuulustelupöytäkirjoja laadittaessa käytetään kansalliskieliä.

Edellä todetun perusteella katson, että kielellisiä oikeuksia koskevasta kansallisesta sääntelystä, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sitä koskevasta ratkaisukäytännöstä tai Euroopan unionin lainsäädännöstä ei havaintojeni mukaan ainakaan toistaiseksi ole löydettävissä yksiselitteistä oikeudellista perustetta sille, että poliisi olisi epäillyn pyynnöstä yleisesti velvollinen laatimaan esitutkintapöytäkirjasta kokonaisuudessaan kirjallisen käännöksen vieraalle kielelle. Korostan kuitenkin sitä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta seuraa jo nykyisellään, että rikoksesta epäillyllä on esitutkinnassa oikeus saada tieto keskeisistä asiakirjoista ymmärtämällään kielellä. Tämäkin oikeus on kuitenkin mahdollista toteuttaa tulkin avulla ilman velvollisuutta kirjallisen käännöksen laatimiseen.

Johtopäätökseni on, että Keskusrikospoliisi ei menetellyt virheellisesti, kun se ei ollut toimittanut Teille pyytämääne kirjallista käännöstä. Tämän vuoksi kirjoituksenne ei johda toimenpiteisiini.